

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra Politologie

Bakalářská práce

2022

Tomáš Bušta

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra Politologie

Tomáš Bušta

**Identifikace voličů s politickými stranami
v České republice**

Bakalářská práce

Praha 2022

Autor práce: Tomáš Bušta

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Hájek, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Bibliografický záznam

BUŠTA, Tomáš. *Identifikace voličů s politickými stranami v České republice*. Praha, 2022. 33 s. Bakalářská diplomová práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Lukáš Hájek, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Cílem této práce je zjistit jaký vliv mají negativní stranická identifikace a pozitivní stranická identifikace na volební účast českých voličů. Tato práce vychází z původní definice konceptu stranické identifikace Anguse Campbella z roku 1960. Tato práce využívá moderních poznatků z této odborné oblasti, které původní definici konceptu stranické identifikace doplňují. Mezi ty patří koncept negativní stranické identifikace a koncept identifikace s více stranami. Tato práce využívá data převzatá od Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického Ústavu Akademie věd České republiky k sekundární analýze dat, na základě níž jsou vyvozené závěry.

Abstract

The aim of this thesis is to determine what influence have negative party identification and positive party identification on voter turnout in the Czech republic. This thesis builds on the original definition of party identification concept by Angus Campbell from 1960. This thesis utilizes modern day knowledge from the area of expertise, which present a favourable addition to the original definition of the party identification concept. These include concept of negative party identification and multiple party identification concept. This thesis utilizes data taken from *Centrum pro výzkum veřejného mínění* of Institute of Sociology of Czech Academy of Sciences for secondary analysis, on which basis are results deducted.

Klíčová slova

stranická identifikace, volební účast

Keywords

party identification, voter turnout

Rozsah práce: 31 normostran (54 132 znaků)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Tomáš Bušta

Obsah

ÚVOD	2
1. TEORIE STRANICKÉ IDENTIFIKACE	3
1.1 <i>Stranická identifikace v systému více stran</i>	5
1.2 <i>Stranická identifikace v postkomunistických zemích</i>	7
1.3 <i>Stranická identifikace v České republice</i>	9
1.4 <i>Hypotézy a operacionalizace</i>	12
1.5 <i>Měření stranické identifikace</i>	13
2. METODOLOGICKÁ ČÁST	15
2.1 <i>Použitá data a metoda výzkumu</i>	15
3. VÝSLEDKY	18
ZÁVĚR	24
POUŽITÁ LITERATURA	25

Úvod

Mezi stálá, nosná témata české politologie patří bez pochyby volba strany a volební chování. Nic nenasvědčuje tomu, že by v této oblasti mělo dojít v blízké budoucnosti k náhlé změně. Jedním z možných vysvětlení této skutečnosti může být fakt, že zájem o tato dvě témata je značný a široký. Kromě pochopitelného zájmu politických subjektů, jsou tato témata zajímavá i pro širokou veřejnost a samozřejmě taky pro akademickou obec. Jinými slovy, dokud bude zastupitelská demokracie v České republice, bude o tato témata v České republice zájem. Nyní se dostáváme ke středu pozornosti této práce, tedy ke stranické identifikaci. Stranickou identifikaci lze totiž označit za velice dobrý predikátor volby strany (Lyons 2012: 140). Z této věty nám vyplývá praktická užitečnost pro současnou politologii.

Stranická identifikace přesto není pro politologii žádnou novinkou, koncept stranické identifikace byl definován Angusem Campbellem již v roce 1960 v rámci knihy *The American Voter* (Campbell a kol. 1960: 121), jen mu v českém prostředí nebyl doposud věnován takový prostor, který by zasluhoval. *Voliči a volby 2006* uvádí dvě pravděpodobné příčiny tohoto nedostatku rekurence onoho pojmu. Za prvé se související výzkum před rokem 2006 zaměřoval na vysvětlení volby strany a na roli souvisejících politických hodnot a postojů (Lyons, Linek 2007: 152). Za druhé, se vyskytl praktický problém, jelikož stranická identifikace je alespoň podle klasického výkladu dlouhodobá psychologická vazba. Nedávalo tedy smysl zkoumat stranickou identifikaci v České republice, kde demokracie působila teprve krátce (tamtéž). V současnosti (rok 2021) je v České republice demokratické státní zřízení již 31 let, nastaly přímo ideální podmínky pro další, hlubší výzkum stranické identifikace v českém prostoru.

Pomocí stranické identifikace obecně lze vysvětlit jak volební účast, tak volbu strany. Literatura popisuje dva základní typy stranické identifikace, pozitivní a negativní stranickou identifikaci. Tyto typy spolu úzce souvisejí a navzájem se ovlivňují. Předchozí výzkumy stranické identifikace naznačují, že negativní stranická identifikace by měla být v ČR účinnějším motivátorem k volbě strany, než identifikace pozitivní (Lyons, Linek 2007: 150-151). Je tedy zarážející, že doposud nebyl v ČR veden výzkum, který by odhalil, jak ovlivňuje volbu strany, který typ. V tomto duchu je vedena tato práce, s výjimkou toho, že sleduje vliv odlišných typů stranické identifikace na volební účast. Cílem této práce je tedy zodpovědět základní výzkumnou otázku: **Jaký vliv mají pozitivní a negativní stranická identifikace na účast českých voličů ve volbách?**

1. Teorie stranické identifikace

Hlavním podnětem ke vzniku teorie stranické identifikace byla snaha vysvětlit jev, kdy volič opakovaně volí stejnou stranu, i přesto že se v průběhu let mění jak politická témata, tak i představitelé oné strany. Teorie stranické identifikace tedy předpokládá orientaci jedince k určitému politickému subjektu, spíše než rozhodování na základě politických témat, čímž rozporuje teorii racionální volby, nebo že by kandidáti strany hrály významnější roli při rozhodování voliče než strana jako taková.

Vznik pojmu samotného sahá do šedesátých let minulého století a pojí se se jménem amerického politologa Anguse Campbella. Ten definoval koncept stranické identifikace jakožto „afektivní orientaci jedince k důležitému skupinovému objektu v jeho prostředí“ (Campbell et al. 1960: 121). Na základě této definice je patrný způsob jakým tato afektivní orientace vzniká, jedinec ji vstřebává ze svého prostředí. Campbellova definice sama o sobě sice nekonkretizuje blíže, jak jedinec vstřebává tuto orientaci ze svého prostředí, sám Campbell nechává tedy tuto otázku otevřenou dalšímu výzkumu, ale obecně lze tvrdit, že podle tehdejších předpokladů hrála největší roli ve vzniku stranické identifikace socializace dětí v rodinách. Panovala představa, že se děti stranické identifikaci učí, jenže tato představa nekoresponduje například s nejnovějším českým výzkumem, který uvádí jakožto nejvýznamnějšího původce též socializaci v rodině, jenže v horizontálním směru z jednoho partnera na druhého, a ne vertikálně ve směru rodič-dítě. Zásadně se nám tím mění i věk jedince, ve kterém ke vzniku stranické identifikace dochází, z dětských let na leta, kdy je jedinec již oprávněn volit (Lyons 2012: 142). Představa, že by se jedinec učil stranické identifikaci až v dospělosti, působí přesto logičtěji. Co by dítě motivovalo vstřebávat informace, které ještě několik let nebude moci využívat? Kde nastává tato odlišnost v závěrech amerického výzkumu ze šedesátých let a současného českého? Hraje hlavní roli v této rozdílnosti čas, geografická poloha, nebo něco jiného? To se nejspíš nikdy nedozvíme, i přestože je možné srovnat současné americké výzkumy s tehdejšími, bude nám chybět srovnávací vzorek dat ze socialistického Československa, kde nebyly z mnoha politických důvodů politologické výzkumy žádoucí. Ponechme tedy tuto otázku stranou a vraťme se zpět ke Campbellově definici.

Konkrétně k afektivnímu charakteru již několikrát zmíněné orientace, z něj totiž vyplývá skutečnost, že vazba mezi voličem a stranou je vždy individuální záležitostí, a zároveň je jím zdůrazněno, že tato vazba není utvářena racionálním uvažováním jedince. Tyto dva

parametry shrnují klasickou interpretaci konceptu stranické identifikace. Nejedná se ovšem o interpretaci jedinou, v sedmdesátých letech minulého století přišel Morris P. Fiorina s revizionistickou interpretací, která kombinovala původní teorii stranické identifikace s teorií racionální volby. Fiorinova interpretace kromě afektivního vztahu k určité straně přikládala význam též schopnosti voličů znovu přehodnotit svůj postoj na základě chování volené strany v období, kdy byla u moci. K tomuto kroku Fiorina dospěl na základě prudkého poklesu měřené stranické identifikace právě v tomto časovém období (Lyons, Linek 2007: 148). Jednalo se vlastně o takový kompromis, jehož cílem bylo koncept stranické identifikace obhájit vzhledem k jeho nejisté budoucnosti. Z dnešního pohledu se jednalo o zbytečný krok, jelikož celosvětově se míra stranické identifikace poměrně ustálila, i přestože ve většině případů stále mírně klesá. Ovšem i kdyby tomu tak nebylo, velice pravděpodobně by teorie stranické identifikace nezůstala nevyužívaná. Vděčit za to lze pokroku v oblasti sociologie, především popularizaci teorie sociální identity. Stranickou identifikaci lze totiž považovat za druh sociální identity, podobně jako je tomu u identifikace s náboženskými, či etnickými skupinami. Pokud hovoříme o stranické identifikaci v současnosti tímto způsobem, jedná se o využití klasické interpretace, která bývá někdy označována za sociologický přístup ke stranické identifikaci. Podstatné je, že ani revizionistická interpretace zcela nevymizela, naopak je využívána poměrně často, ta bývá též označována za psychologický přístup ke stranické identifikaci. Každým z těchto přístupů lze zkoumat odlišné stránku jednoho a toho samého jevu. V případě, kdy volič nabývá stranickou identifikaci od svých rodičů, či ze svého okolí, je šetrnější klasický přístup, naopak v případě, kdy volič stranickou identifikaci nabyl po racionální úvaze, je lepší využít revizionistický přístup (Lyons 2012: 134-135). Dalo by se říct, že oba tyto přístupy jsou si v současnosti rovnocenné.

Nicméně právě vliv teorie sociální identity nasměroval diskusi o klasickém přístupu ke stranické identifikaci tam, kde se nachází dnes. Od původní Campbellovy definice se význam posunul jen minimálně, i tak bude lepší jeho současnou verzi shrnout v následujících čtyřech bodech. Zaprvé, vztah ke straně je pouze psychologický. Zadruhé, tento vztah je subjektivní. Zatřetí, identifikace může být jak pozitivní, tak negativní. Začtvrté, tyto vztahy nabývají různé intenzity (Linek 2009: 190). Jak je na první pohled patrné, z větší míry se jedná o původní definici doplněnou o nové poznatky. Ze změn za zmínku stojí jen, že spojení „afektivní orientace“ bývá nahrazeno neutrálnějšími výrazy jako v tomto případě spojením „psychologická vazba.“ Vzhledem k tomu, že ze současné definice vyplývá, že vztah mezi voličem a stranou může nabývat různé intenzity, je možné si představit, že vztah mezi voličem

a stranou, který nabývá nízké intenzity, již není nutně afektivní, a proto muselo být „afektivní“ nahrazeno obecnějším pojmem. Méně jasným je důvod, proč v současné definici chybí pojem „orientace,“ ale i to má své vysvětlení. Současný diskurz pozměňuje v tomto případě kauzalitu, chabá afektivní orientace již není důvodem, proč volič zvažuje, jestli bude volit onu stranu, naopak volič si vytváří vazbu ke straně, za účelem se orientovat ve složitém světě politiky (Linek 2009: 188). Tato změna může být zapříčiněna i tím, že v současnosti dělíme stranickou identifikaci na pozitivní a negativní, což je další dodatek současné definice hodný pozornosti. Schopnost vymezovat se vůči něčemu pozitivně a vůči něčemu jinému negativně sama o sobě umožňuje lepší orientaci v pomyslném prostoru, oproti původní unipolární představě. Rozdíl mezi pozitivní a negativní identifikací ponechme zatím stranou s tím, že se k němu vrátíme později. Nyní se budeme zabírat otázkou, co k této změně v diskurzu vedlo.

1.1 Stranická identifikace v systému více stran

Podobně jako u velké řady teorií, impulzem pro vývoj teorie stranické identifikace byl vždy náraz na případ, na který byla těžko aplikovatelná. Skrze společné vytrvalé úsilí výzkumníků z celého světa byly četné překážky doposud vždy překonány. Prvním takovým momentem byla snaha aplikovat původní teorii stranické identifikace na vícestranické systémy evropských zemí. Původní definice konceptu stranické identifikace byla navržena, aby odrážela realie Spojených států Amerických, s aplikací ve stranických systémech jiných zemí se v šedesátých letech vůbec nepočítalo. Dokonce panovaly názory, že teorie stranické identifikace je ve vícestranických systémech jednoduše neaplikovatelná a že nemá cenu se o její aplikaci pokoušet (Lyons, Linek 2007: 149). Důkazem pro toto tvrzení mohl být i nizozemský výzkum vedený probíhající během sedmdesátých let, který za použití klasické metody měření stranické identifikace využívané ve Spojených státech, dospěl k závěru, že stranická identifikace je méně stabilní, než volba strany (Thomassen 1976: 77-79), ovšem pro jiné evropské země například pro Německo byly klasické metody měření více než dostačující (Mayer 2013: 2). Nicméně po revizi měření stranické identifikace v Evropě, ke které došlo během devadesátých let, byly tyto překážky překonány, následně proběhlo několik výzkumů v západní Evropě, které přinesly následující poznatky. Zaprvé, míra stranické identifikace od šedesátých let klesá společně s volební účastí a členstvím ve stranách. Zadruhé, míra stranické identifikace je vyšší u levicových voličů než u pravicových. Zatřetí, stranická identifikace je nejsilnější u voličů

z pracující a nižší střední třídy. Začtvrté tam, kde došlo k umírnění ideologických konfliktů, došlo zároveň k poklesu stranické identifikace (Lyons, Linek 2007: 150).

Krom poznatků o stranické identifikaci v původním slova smyslu, aplikováním stranické identifikace ve vícestranických systémech otevřelo dveře úvahám o možnosti voličů vztahovat se k většímu množství stran vzhledem k charakteristické vlastnosti vícestranických systémů, tedy většímu množství volitelných alternativ. Tento fenomén je v angličtině označován jako *multiple party identification*, v češtině můžeme hovořit o identifikaci s více stranami. Doposud se jednalo o fenomén na okraji politologického výzkumu, kterému nebyla věnována dostatečná pozornost, pravděpodobně také z důvodu nedostatečnosti současné metodologické výbavy k tomu, aby byl tento fenomén podrobně zkoumán, a to i přes tvrzení některých odborníků, že tato více stranická složka je součástí již Campbellovy konceptualizace ze šedesátých let (Mayer 2013: 3). Pravdou je, že se Campbell při definování konceptu stranické identifikace zmiňuje o schopnosti stranické identifikace jak přitahovat, tak odpuzovat (Campbell et al. 1960: 121), ale přikládat tomuto výroku význam, že by Angus Campbell v šedesátých letech uvažoval o negativní stranické identifikaci je značně nadsazené a jedná se spíš o současnou interpretaci. Mnohem pravděpodobnější je, že byl tento výrok adresován schopnosti oné jedné vazby k jedné straně odpuzovat voliče od rivalské strany. Každopádně tento výrok není logicky daleko od výroku, volič pociťuje pozitivní vazbu k jedné straně a k rivalské straně pociťuje vazbu negativní, jak je patrné v tomto případě se jedná o dvě různé vazby ke dvěma různým stranám, a to je právě jádro myšlenky, že identifikace s více stranami doprovází koncept stranické identifikace od počátku. Jenže konkrétně v uvedeném případě se zpravidla nevyplácí hovořit o identifikaci s více stranami, ale o identifikaci pozitivní a negativní. O identifikaci s více stranami se vyplácí hovořit, až v případě, kdy je stran ve stranickém systému skutečně více a to se přesně projevilo po aplikaci konceptu stranické identifikace v kontinentální Evropě. Nutno dodat, že ačkoliv se identifikací s více stranami zabývá skutečně hrstka odborníků, množství voličů pociťujících vztah k většímu množství stran vůbec nemusí být marginální. Je znám případ, konkrétně Norsko v roce 2002, kdy vztah k většímu množství stran pociťovalo až 22 % oprávněných voličů (Mayer 2013: 4).

1.2 Stranická identifikace v postkomunistických zemích

Další výzvu pro stranickou identifikaci představovala snaha tento koncept aplikovat v postkomunistických zemích. Jelikož jsou stranické systémy v postkomunistické Evropě poměrně mladé, vedla se debata o smysluplnosti využití stranické identifikace, vzhledem k tomu, že alespoň podle klasického přístupu se jedná o dlouhodobý vztah ke straně. Mnohem větší problém činila otázka, kde by se měli voliči z postkomunistických zemí stranické identifikaci naučit (Lyons, Linek 2007: 150). O přenosu stranické identifikace z rodičů na děti nemohla být tedy řeč a na mrtvém bodě byla i možnost přenosu identifikace z okolí voliče. Jedinou zbývající možností je tedy, že volič mohl nabýt identifikaci pouze na základě svého vlastního uvážení, tedy přesně způsobem, se kterým pracuje revizionistický přístup. V tomto případě by argumentace, že stranickou identifikaci v postkomunistické Evropě měřit nelze z důvodu krátkého trvání demokratických režimů, postrádala smysl, jelikož psychologickou vazbu ke straně lze získat poměrně rychle (Linek 2009: 194).

Jenže je tomu skutečně tak? Je tomu tak, že volič z postkomunistické země nemohl stranickou identifikaci vstřebat právě z rodiny nebo okolí? Nabízí se nám totiž i zcela jiný pohled, stranická identifikace mohla být předávána z rodičů na děti i z okolí na voliče, přesně jak vyžaduje klasický přístup, a to i před rokem 1989. Je chybné si představovat, že by revoluce představovaly nepřekročitelnou hranici a výzkumník by se měl podobnému šálení mysli vyvarovat. Předávání informací z rodičů na děti rozhodně není monopolem rodičů žijících v demokratických zemích a v komunistických zemích vždy existovala komunistická strana, ke které se dalo vztahovat jako k jakékoliv jiné straně. Jen je třeba vzít v potaz, že u většinové populace se nejednalo o stranickou identifikaci v její pozitivní podobě. Tu sice nebylo možné vyjadřovat veřejně, ale to u individuální vazby, kterou stranická identifikace bezpochyby je, není podstatné. I touto cestou se lze ubírat a úspěšně obejít argumenty vyjadřující se proti využívání stranické identifikace v postkomunistických zemích. Zarážející je, že až na náznaky například u Linka (Linek 2009: 193) podobný způsob argumentace není v současném výzkumu v České republice vůbec využíván.

Jediným faktem, na kterém se široká odborná veřejnost shodne o stranické identifikaci v postkomunistických zemích, je skutečnost, že v postkomunistických zemích byla zpočátku velmi nízká míra identifikace (Lyons, Linek 2007: 150), která měla tendenci prudce vzrůst a po několika letech se ustálit a spíše klesat, jak je tomu ve zbytku Evropy. Pro lepší znázornění

tohoto jevu nám může posloužit jako příklad Německo. Před znovusjednocením se SRN těšila poměrně vysoké stranické identifikaci, průzkum krátce po znovusjednocení odhalil výrazný pokles, právě v důsledku započítání dat z NDR. Pozdější průzkum odhalil prudký nárůst a v dalších průzkumech se míra stranické identifikace již ustálila na hodnotách nižších, než v SRN před znovusjednocením (Önnudóttir et al. 2020: 171).

Ale ani tvrzení, že byla stranická identifikace v postkomunistické Evropě nízká, nemusí nutně stát na pevných základech. Rozdíl mezi západní a východní Evropou může být zapříčiněn i tím, že voliči v západní Evropě jsou jednoduše otevřenější a ochotnější o svých politických názorech mluvit, kdežto voliči z postkomunistických zemí byli vystaveni podmínkám, které generovaly uzavřenost. V postkomunistických zemích lze hovořit o takzvaném dualistickém politickém myšlení, konformitě navenek a odporu v soukromí (Rose, Mishler 1998: 220), je nepravděpodobné, že by toto samo o sobě vymizelo během několika let. Navíc jsou známy případy, kdy má potenciální volič potřebu maskovat své názory z důvodu, že je považuje za společensky nepřijatelné, za to, co považuje za většinové názory, například u extremistů ale netýká se to zdaleka pouze jich. Není tak těžké si představit, že by bylo větší množství těchto jedinců ve společnosti, kde se po dlouhá léta vyplácela uzavřenost, než v otevřenějším typu společnosti. Samozřejmě, že se ve výzkumu počítá se statistickou chybou, ale výpověď více takovýchto potenciálních voličů může v kvantitativním výzkumu vést ke značnému zkreslení, oproti vzorku ze západní Evropy, kde by takovýchto výpovědí bylo podstatně méně. K tomu by ale bylo zapotřebí komplexní synchronní komparace na základě kvalitativních dat, se kterými se v politologii setkáváme minimálně. Nezbyvá než tuto domněnku ponechat na půdě spekulací a předpokládat její opak.

Nyní se nám nabízí prostor pro další zajímavý jev spojený s aplikací stranické identifikace v postkomunistických zemích. Výzkumy v řadě postkomunistických zemích, konkrétně v Polsku, Rumunsku, České republice, Maďarsku a Slovinsku, dokazují přítomnost negativní stranické identifikace (Lyons 2012: 146). Během devadesátých let došlo dokonce i na názory, že v postkomunistických zemích negativní identifikace se stranou představuje silnější motivaci volit než pozitivní identifikace (Lyons, Linek 2007: 150-151), voliči tedy volili proti straně, se kterou se identifikovali negativně, pro stranu, ke které se ne vždy nutně vztahovali pozitivně (Lyons 2012: 145). Negativní identifikace byla v této práci zmíněna již několikrát, poprvé v souvislosti s původní definicí konceptu stranické identifikace, podruhé v souvislosti vlivu na vznik identifikace s více stranami, a konečně potřetí v souvislosti s postkomunistickými zeměmi. Až k tomuto momentu nebylo třeba se v této práci věnovat

negativní stranické identifikaci hlouběji, v systému dvou stran bylo možné negativní vazbu ke straně nahradit schopností pozitivní vazby voliče odpuzovat a ve vícestranických systémech západní Evropy nesehrávala tak významnou roli, to se ovšem nedá říct o vícestranických systémech postkomunistické Evropy, a proto je nutné teoretický základ této práce doplnit o negativní identifikaci.

Jak již bylo zmíněno dříve v této práci, negativní identifikace vychází přímo z klasické koncepce stranické identifikace, jenže užitečnost druhé negativní vazby k druhé straně v systému dvou stran je prakticky nulová, tudíž negativní identifikace se stává užitečnou až v systému více stran. Historicky se stala významnou až v souvislosti s postkomunistickými zeměmi v devadesátých letech. Negativní stranická identifikace je typ psychologické vazby jedince, kdy je vztah jedince ke straně negativní, a tím pádem je nejpodstatnější schopnost této vazby voliče od této strany odpuzovat a upřednostňovat alternativy. Teprve v souvislosti s negativní stranické identifikací dává smysl hovořit také o pozitivní stranické identifikaci, kterou je myšlena zbylá složka stranické identifikace vyplývající z Campbellovy definice, tedy typ psychologické vazby jedince, kdy je vztah ke straně pozitivní, a tím pádem je nejpodstatnější schopnost této vazby voliče k této straně přitahovat. Otázkou zůstává, jestli je negativní stranická identifikace vazbou sama o sobě. Důkazem, že se nejedná o stejný vztah s pozitivní stranickou identifikací může být skutečnost, že volič může vykazovat známky jak identifikace pozitivní tak negativní zároveň, nebo pouze pozitivní, pouze negativní, nebo žádné (Rose, Mishler 1998: 219), ale pravdou je, že doposud nedošlo ke vzniku širokého konsenzu ohledně toho, zdali je negativní vazba oddělená od pozitivní, anebo naopak pouze vyvolávaná pozitivní vazbou (Mayer 2015: 3).

1.3 Stranická identifikace v České republice

Pro výzkum stranické identifikace v České republice jako pro zástupkyni postkomunistických zemí s vícestranickým systémem platí obecně vše z výše uvedeného. Česká republika co se týče stranické identifikace nikterak nevybočuje, a platí spíše za učebnicový příklad, tedy až na pár výjimek. Stejně jako v ostatních postkomunistických zemích byla míra stranické identifikace v ČR na počátku devadesátých let velice nízká, voliči se většinou teprve seznamovali s mechanismem voleb a stranami. Převládala téměř výhradně negativní stranická identifikace

nad pozitivní. Vzhledem k v té době se teprve vyvíjející české politologické scéně, která před revolucí roku 1989 vůbec neexistovala, byla drtivá většina poznatků o stranické identifikaci v ČR přejímána ze zahraničí.

Český výzkum stranické identifikace počíná až s přelomem tisíciletí, kdy oproti vývoji ve většině ostatních postkomunistických zemí v ČR došlo k razantnímu poklesu míry pozitivní stranické identifikace, konkrétně v letech 1996 až 2000, přičemž klesl počet stranicky identifikovaných o 8 % (Vlachová 2003: 495). Dnes víme, že tato identifikační deprese trvala až do roku 2006 (Lyons, Linek 2007: 153), než se naměřené hodnoty stranické identifikace začali přibližovat těm před rokem 1996. Podobný výkyv zažilo v témže období pouze Maďarsko, anebo také Velká Británie a Dánsko, některé země naopak zažily podobný výkyv opačným směrem například Švýcarsko a Nizozemsko, ale vzhledem k tomu, že u většiny zkoumaných zemí docházelo k mírnému poklesu stranické identifikace (Lyons, Linek 2007: 158), nabízí se vysvětlení, že v těchto výkyvech hrály roli výhradně lokální faktory. Kromě hladiny míry stranické identifikace se český výzkum soustředil na vztah mezi konkrétními stranami a stranickou identifikací. Součástí výzkumu v té době byla také negativní identifikace. Nejsilněji identifikovanými voliči ze stran v té době disponovala KSČM a zároveň se vůči ní negativně identifikoval nejvyšší počet voličů, podobně na tom byla ODS, mírně nadprůměrnými hodnotami disponovala KDU-ČSL, naopak ČSSD, která v té době platila pro voliče, navzdory své dlouhé době existence, ale vzhledem k její roli v systému stran oprávněně, za novou alternativu, měla nejslaběji identifikované voliče a zároveň se nejméně voličů negativně identifikovalo vůči ní, tento jev byl o něco markantnější u US, která byla součástí Poslanecké sněmovny pouze dvě volební období (Vlachová 2003: 496-500). Dalo by se shrnout, že minimálně pro 90.á léta v ČR platil vztah, čím déle zastávali příslušníci určité strany veřejné funkce, o to silnější byla podpora jejích příznivců, ale zároveň a to více s tím rostl i odpor jejích odpůrců.

Následující výzkum zaobírající se obdobím po přelomu tisíciletí si kladl za cíle především zkonsolidovat metody měření stranické identifikace v České republice, navázat stranickou identifikaci na sociodemografické faktory a vytvořit profil stranicky identifikovaných, zjistit zdali a jak v ČR ovlivňuje stranická identifikace volbou strany, a v poslední řadě zjistit jak je to se stranickou identifikací a transmisí z rodiny. V českém výzkumu nadále nechyběla negativní stranická identifikace a okrajově se český výzkum věnoval i identifikaci s více stranami. Jelikož je v této práci věnována měření stranické

identifikace samostatná sekce, přeskočíme k druhému bodu, tedy k souvislostem mezi sociodemografickými faktory a stranickou identifikací.

Obecně se dá říct o stranické identifikaci, že s věkem roste, ČR v tomto ohledu není výjimkou (Dalton, Weldon 2007: 185). Vyšší hodnoty kolem 65 % z celé populace vykazují lidé z nejstarší věkové kategorie 75-77 let, kdežto pouze kolem 27 % z celé populace u nejmladší věkové kategorie 18-20 let (Lyons, Linek 2007: 155), i když výzkum zabývající se rokem 2010 naznačuje, že se tento rozdíl mezi věkovými kategoriemi v ČR postupně utlumuje. Kromě souvislosti s věkem je stranická identifikace vyšší u skupin populace s vyšším příjmem, vzděláním, politickými znalostmi a zájmem o politiku (Lyons 2012: 139). Zajímavý je i rozdíl ve stranické identifikaci napříč pohlavími, ta je totiž v ČR vyšší u mužů než u žen (Lyons, Linek 2007: 155). To vše se promítá do současného stavu, kdy je česká společnost na základě dat z roku 2010, co se týče stranické identifikace, polarizovaná, 45 % populace nevykazuje žádnou stranickou identifikaci, kdežto 40 % vykazuje vyšší míry identifikace, zbylých 15 % vykazuje nižší míry. Po přelomu tisíciletí stále platilo, že ze stran měla nejsilněji identifikované voliče KSČM, ale oproti předchozímu výzkumu byla na tom podobně KDU-ČSL, zatímco ODS a ČSSD disponovaly méně identifikovanými voliči, u v té době nových stran TOP09 a VV bylo ještě méně identifikovaných voličů. Za zvláštní případ platila Strana zelených, která disponovala nízkým počtem voličů, zato silně identifikovaných (Lyons 2012: 137-139).

Další na řadě je souvislost mezi stranickou identifikací a volbou strany. Za běžných okolností by měla dlouhodobá podpora strany být motivována psychologickou vazbou ke straně vést k volbě zmíněné strany, ovšem pokud vstoupí do hry krátkodobé vlivy, může rozhodovací proces voliče vyvrcholit ve volbu jiné alternativy (Linek 2009: 200). Tato možnost inkonzistence hlasování bývá často využívána kritiky predikce volby strany pomocí stranické identifikace, či kritiky konceptu stranické identifikace jako takového (Lyons, Linek 2007: 161). Z jiného úhlu pohledu, pokud kdokoliv zamýšlí využít stranickou identifikaci k predikci volby strany, musí si být této možnosti inkonzistence hlasování vědom. Naštěstí předešlý výzkum již prokázal, že možnost inkonzistence hlasování klesá se silou vazby ke straně, začínající 50 % u žádné identifikace a pouhých 8 % inkonzistence u nejsilněji identifikovaných voličů (Lyons, Linek 2007: 163). Za zmínku stojí také, že jedinci s vyššími hodnotami stranické identifikace disponují též vyšší volební účastí, než jedinci s nízkými hodnotami, stranická identifikace je tedy poměrně účinnou motivací k volební účasti (Lyons 2012: 140).

Posledním tématem českého výzkumu období po přelomu tisíciletí je vznik stranické identifikace, přesněji vznik za pomoci přenosu v rodině. Klasický přístup ke stranické

identifikaci předpokládá přenos z rodičů na děti. Český výzkum se na tuto možnost zaměřil zkoumáním konzistence hlasování v rodině. Podařilo se potvrdit konzistenci hlasování mezi partnery, která v případě většiny parlamentních stran dosahovala někdy i vysoko nadpolovičních hodnot. Nicméně ve vztahu rodič-dítě to s konzistencí hlasování již tak slavné nebylo, konzistence se pohybovala většinou mezi 40 a 50 % (Lyons, Linek 2007: 170). To také vedlo k alternativnímu vysvětlení vzniku stranické identifikace prezentovaného českým výzkumem, tedy že jedinec si neodnáší stranickou identifikaci z rodiny, nýbrž identifikaci vstřebává až v pozdějším věku od partnera či partnerky (Lyons 2012: 142).

Jelikož se český výzkum období po přelomu tisíciletí nevyhýbal zkoumání negativní nebo identifikace s více stranami, bylo by dobré dodat k němu ještě pár slov. Identifikaci s více stranami se nepodařilo v ČR potvrdit vůbec, naopak negativní identifikace se v ČR ukázala stejně tak běžná jako identifikace pozitivní. Vysvětlením pro neprokázání identifikace s více stranami v ČR může být metodologická náročnost výzkumu, ohledně více stranické identifikace neexistují zkonsolidované postupy jak ji měřit a především k tomu nejsou uzpůsobená data, naopak negativní stranická identifikace se měří podobně jako identifikace pozitivní, tudíž ve výzkumu negativní stranické identifikace zpravidla nenastávají takové metodologické potíže jako u identifikace s více stranami (Lyons, Linek 2007: 167).

1.4 Hypotézy a operacionalizace

Z definice konceptu stranické identifikace vyplývá, že si voliči vytváří vazby ke stranám z důvodu snadnější orientace v politickém prostoru. Tyto vazby mohou být jak pozitivní, tak negativní. Jinými slovy, mají schopnost voliče k určité straně buď přitahovat, nebo od ní odpuzovat (Campbell et al. 1960: 121). V důsledku této skutečnosti může existence pozitivní vazby k určité straně vést k vytvoření negativní vazby k jiné straně, nebo naopak existence negativní vazby k určité straně může vést k vytvoření pozitivní vazby k jiné straně. Vzhledem k tomu, že v ČR se více voličů identifikuje se stranami negativně než pozitivně (Lyons 2012: 145), jeví se pravděpodobnější, že u českých voličů vznikají pozitivní vazby ke stranám na základě negativních, než opačně negativní na základě pozitivních. Jedním z mnoha problémů, který zbývá vyřešit týkající se stranické identifikace v ČR, je jaký typ vazby ke straně, ať už negativní nebo pozitivní, má jaký vliv na účast ve volbách. Tím se dostáváme k

hlavní výzkumné otázce: **Jaký vliv mají pozitivní a negativní stranická identifikace na účast českých voličů ve volbách?**

V případě, že by u českých voličů měly způsobovat negativní vazby ke stranám vytváření pozitivních vazeb, znamenalo by to, že vytvoření negativních vazeb logicky muselo předcházet vytváření pozitivních vazeb. Vezmeme-li v potaz, že volič získává stranickou identifikaci v průběhu procesu socializace (Lyons 2012: 142), tak období, kdy volič nemá žádné vazby, předcházelo vytvoření negativních vazeb. Na základě těchto vztahů je možné vytvořit teorii vývojových stádií stranické identifikace. Volič by si měl během života projít celkem čtyřmi stádii. Prvním je stádium bez identifikace se stranami. Druhým je stádium, kdy už vznikly negativní vazby. Třetím je stádium, kdy došlo již k vytvoření pozitivních vazeb, ale volič zatím nepřišel o negativní vazby. V posledním stádiu zanikají negativní vazby a přetrvávají pouze vazby pozitivní. Toto tvrzení lze podpořit faktem, že s věkem pozitivní vazby sílí (Lyons, Linek 2007: 155). K jakému stádiu volič v průběhu života dospěje je čistě individuální záležitostí. Jelikož volební účast s věkem roste (Vlachová 2012: 52), dá se očekávat, že u nevoličů oproti voličům budou převládat nižší vývojová stadia stranické identifikace.

H1: Nevoliči dosahují nižších vývojových stádií stranické identifikace než voliči.

Nyní se dostáváme k operacionalizaci proměnných. V hypotéze H1 jsou vysvětlujícími proměnnými míra pozitivní stranické identifikace a míra negativní stranické identifikace, zprostředkujícími proměnnými jsou index vývojového stádia stranické identifikace a index hypotetické účasti ve volbách, závislou proměnnou účast ve volbách. Index vývojového stádia stranické identifikace dosahuje hodnot 1-4, které označují jednotlivá vývojová stadia popsána výše. Index hypotetické účasti ve volbách dosahuje hodnot 0-1, 0 označuje neúčast v hypoteticky konaných volbách, 1 naopak označuje účast. Zbývá již jen vysvětlit, jakým způsobem je stranická identifikace měřena, čemuž je věnována následující sekce.

1.5 Měření stranické identifikace

Jak již bylo několikrát v této práci uvedeno, stranická identifikace je psychologickou vazbou voliče ke straně, proto je třeba při jejím měření začít přímo u zdroje této vazby, tedy u voliče. Výzkumník by měl měřit stranickou identifikaci vždy na základě výpovědí voliče-respondenta,

nikdy na základě jeho chování (Linek 2009: 194), nesmíme totiž zapomenout, že do chování se mohou promítnout i jiné vlivy, než právě stranická identifikace. Ještě předtím, než respondentovi budou položeny jakékoliv otázky, je dobré si utřídit, na co se budeme ptát, jelikož stranická identifikace má mnoho vlastností, na které se lze zeptat. V první řadě záleží zdali se přikláníme ve své práci spíše ke klasickému přístupu, nebo k revizionistické verzi. V případě klasického přístupu je vhodné volit varianty otázek apelující na pocity respondenta, kdežto v případě revizionistického přístupu hraje hlavní roli uvažování respondenta o sobě samém. Dále je třeba vzít v potaz, zdali nás zajímá dimenze pozitivní či negativní. Není možné se ptát na obě v jedné otázce. Dalším důležitým prvkem je směr. Buď nás zajímá vztah k jedné straně, anebo více. Naše otázky toto musí reflektovat. Naše otázky mohou být absolutní, anebo relativní. Absolutními otázkami zjišťujeme blízkost ke straně. Relativními zdali je respondentovi některá ze stran bližší než jiná. Relativní otázky vedou zpravidla k vyšší míře stranické identifikace než absolutní (Linek 2009: 195).

Následně je třeba zvážit jakým způsobem budou otázky pro voliče formulovány, a jakým způsobem mu budou předloženy možnosti odpovědi, respektive zdali mu budou vůbec možnosti odpovědi předloženy, nebo jestli bude vyžadována volná odpověď, popřípadě nějaká kombinovaná varianta z obojího. Jak tomu tak u dotazníků bývá, i ten nejmenší detail může vést k odlišným výsledkům. Tomu se dá jen stěží předejít, ale je potřeba znát důsledky formulování otázek i odpovědí, jejich limity a být si jich vědom. Jako třetí a poslední krok nám zbývá kategorizace získaných odpovědí tak, abychom zjistili intenzitu vztahu respondenta ke straně, případně stranám. V zásadě lze volit ze 2-4 kategorií síly vztahu ke straně, s čímž se můžeme setkat například v dotaznících CSES – *Comparative Study of Electoral System*, nebo ze 2-4 kategorií významu, což je způsob, který zvolilo CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění (Linek 2009: 195).

2. Metodologická část

Nyní s velice dobrou představou, co stranická identifikace je, co její výzkum obnáší a znalostí jak ji měřit, je možné se přesunout k více prakticky orientované části této práce, tedy k výběru dat, která budou v rámci výzkumu použita. Nutno říci, že se ze začátku nabízelo rovnou několik alternativ, možnost převzetí dat od Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM), možnost převzetí dat od *Comparative Study of Electoral Systems* (CSES) a také možnost vlastního sběru dat. Možnost vlastního sběru dat byla vyloučena jako první, jelikož by se s největší pravděpodobností nepodařilo získat dostatečně velký vzorek, aby mohl reprezentovat populaci České republiky. Závěry by tedy nebylo možné aplikovat na celou ČR, což je nevyhovující. Krom tohoto zjevného nedostatku, vlastní sběr dat v možném omezeném podání by měl tendenci nadhodnocovat některé věkové nebo sociodemografické kategorie, a naopak podhodnocovat jiné. S tím by se sice ještě dalo pracovat ale na úkor ještě nižší reprezentativnosti vzorku. To jsou dva závažné důvody, proč tato práce nevyužívá data získaná na základě vlastního sběru.

Po vyloučení vlastního sběru dat nám zbyly dvě vyvážené možnosti, tedy převzetí dat od CVVM nebo od CSES. Data od CSES představovala preferovanou možnost, vzhledem k tomu, že byla hojně využívána v předešlých českých výzkumech stranické identifikace, jenže to byl důvod, proč byla v našem případě nakonec vyřazena. Nejnovější data CSES, která obsahují Českou republiku, spadají do roku 2013, tím pádem nejsou zcela aktuální, oproti tomu jsou k dispozici data CVVM z roku 2021, která tedy budou v této práci využita. Zároveň ale není možné propadnout představě, že by s data setem od CVVM nebyly problémy, například je již teď jisté, že využitá data budou mírně navyšovat podíl stranicky identifikovaných, což je způsobeno navázáním otázky zjišťující stranickou identifikaci na otázky týkající se volby strany v dotaznících od CVVM (Linek 2009: 203).

2.1 Použitá data a metoda výzkumu

V této práci jsou tedy využita data od Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu Akademie věd České republiky. Data pocházejí ze série Naše společnost, konkrétně se

jedná o data z června 2021, která budou v této práci objektem sekundární analýzy. Při bližším pohledu na otázky v tomto data setu se objevuje pro naše účely zcela zásadní otázka označená kódem PV.112, „Cítíte se této straně...“ Jak již bylo zmíněno tato otázka navazuje na otázku PV.4, „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“ Teprve pokud respondent odpoví na tuto otázku konkrétním názvem strany navazuje otázka PV.112. Otázka PV.112 má uzavřené odpovědi „velmi blízko,“ „celkem blízko,“ „ne moc blízko“ a další tři možnosti NEVÍ, BEZ ODPOVĚDI, ODMÍTL ODPOVĚDĚT. Pro účely této práce lze využít prvních tří odpovědí k získání míry stranické identifikace, navíc právě pomocí této otázky bude možné získat hodnoty indexu hypotetické volební účasti.

Tímto ale končí ta snadná část. Pro účely této práce potřebujeme zjistit zároveň i vazby negativní a kolik těchto či pozitivních vazeb respondent má, jenže v dotazníku od CVVM chybí otázky, které by toto dokázaly zjistit přímo. Naštěstí existuje český výzkum spojující vazby ke stranám a jejich lídrům (Lyons 2012: 145-147). Spojením této znalosti s otázkami ve skupině Další důvěra, jedná se o skupinu otázek zabývajících se důvěrou konkrétním politikům napříč stranami, by mělo být již možné zjistit voličovy zbylé vazby ať už pozitivní nebo negativní. Samozřejmě, panuje rozdíl mezi důvěřovat politikovi a cítit se blízko straně, ale vzhledem k tomu že jedním ze závěrů výše zmíněného výzkumu je, že pozitivní stranická identifikace ke straně vede k antipatiím vůči lídrovi jiné strany, dá se očekávat podobné i v tomto případě, čili že pozitivní identifikace ke straně vyústí v nedůvěru k politikovi jiné strany, a naopak v důvěru k politikovi téže strany. Další výhodou je, že seznam politiků v sérii otázek PI.2S je poměrně dlouhý, obsahuje 18 položek, tudíž poměrně často v něm narazíme na spolustraníky. Na základě projevené důvěry respondentem spolustraníkům by bylo možné určit postoj respondenta ke straně, pokud vyjádření respondenta nenabývá hodnot NEVÍ, NEZNÁ, a zároveň je napříč stranou konzistentní. Nutno podotknout, že tento způsob měření více a negativních vztahů není preferovaný, ale vzhledem k absenci přímých dotazů v použitých datech jediný proveditelný.

Nyní by bylo vhodné se podívat na sérii otázek PI.2S podrobněji. Na začátku je tazatelem předloženo: „Přečtu Vám jména některých politiků. U každého mi, prosím, řekněte, zda mu důvěřujete, nebo nedůvěřujete, či neumíte posoudit. Případně zda toho politika znáte.“ Respondent má 4 možnosti odpovědi „spíše důvěřuje,“ „spíše nedůvěřuje,“ NEZNÁ a NEVÍ. Konkrétně v data setu z června 2021 jsou jména těchto politiků: Andrej Babiš (ANO 2011), Ivan Bartoš (Piráti), Tomáš Czernin (TOP 09), Jan Farský (STAN), Petr Fiala (ODS), Radim Fiala (SPD), Vojtěch Filip (KSČM), Jan Hamáček (ČSSD), Šárka Jelínková (KDU-ČSL), Marian Jurečka (KDU-ČSL), Zuzana Majerová Zahradníková (Trikolóra), Tomio Okamura

(SPD), Roman Onderka (ČSSD), Markéta Pekarová Adamová (TOP 09), Vít Rakušan (STAN), Olga Richterová (Piráti), Zbyněk Stanjura (ODS), Petr Šimůnek (KSČM) a Radek Vondráček (ANO 2011). Velkou výhodou je, že většina politiků má k sobě v data setu spolustraníka, data set ale obsahuje i osamělé ostrovy, které z tohoto důvodu nebude možné posoudit. Dalším problémem je, jak se zachovat v případě kdy respondent jednoho ze spolustraníků nezná, jelikož respondent nemusí znát ani stranickou příslušnost dotyčného politika, což by mohlo vést k jinému výsledku, pokud by respondentovi byla stranická příslušnost uvedena, nicméně v našem případě bude nutné toto vyhodnotit jako inkonzistenci, tím pádem jako neexistující vazbu ke straně.

Za pomoci výroků o důvěře či nedůvěře předním politickým představitelům ze série otázek PI.2S bude možné získat informace o pozitivních a negativních vazbách voličů k devíti stranám, konkrétně k ANO, Pirátům, TOP 09, STAN, ODS, SPD, KSČM, ČSSD a KDU-ČSL. Představitelé zbylých politických stran v data setu od CVVM buď chybí, anebo jako v případě Trikolóry chyběl v data setu spolustraníka. Zmíněný způsob má ale i své nevýhody, například není možné získat informace o síle těchto vazeb. Naštěstí pro účel této práce nebude nutné sílu vazeb ke stranám znát, jelikož informace o vazbách ke stranám získané tímto způsobem budou využity k získání hodnot indexu vývojového stádia stranické identifikace. Tím pádem bude pro účel této práce zásadní pouze, jestli volič má alespoň jednu pozitivní, nebo alespoň jednu negativní, popřípadě žádnou vazbu ke kterékoliv z devíti vybraných stran.

3 Výsledky

Prvním krokem bylo změření míry pozitivních a negativních vazeb k devíti vybraným stranám (ANO, Piráti, TOP 09, STAN, ODS, SPD, KSČM, ČSSD, KDU-ČSL). Způsob zvolený k měření míry pozitivních a negativních vazeb nezohledňoval sílu těchto vazeb, ale bezpečně určil zdali konkrétní volič má či nemá vazbu ke kterékoliv z devíti vybraných stran. V tabulce níže jsou zachyceny pozitivní vazby ke stranám rozčleněné v rámci jednotlivých elektorátů.

Tabulka 1: Pozitivní vazby k vybraným stranám v rámci elektorátů (Množství pozitivních vazeb ke straně)

		Množství pozitivních vazeb ke straně								
		ANO	Piráti	TOP 09	STAN	ODS	SPD	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL
Elektoráty	ANO	34	0	0	2	0	8	3	7	2
	Piráti	0	17	5	6	3	0	0	1	2
	TOP 09	0	1	1	1	1	0	0	0	1
	STAN	0	6	1	4	2	0	0	0	0
	ODS	0	3	6	6	14	0	0	1	4
	SPD	1	0	0	0	0	5	0	1	0
	KSČM	3	0	1	1	1	2	2	0	1
	ČSSD	4	2	1	5	3	2	2	6	2
	KDU-ČSL	1	0	2	0	1	0	0	0	2

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=207

Z prvního pohledu na tabulku pozitivních vazeb je patrné, že podle očekávání nejvyšší počet pozitivních vazeb v rámci elektorátu sklízí volená strana. Výjimkou jsou pozitivní vazby v rámci elektorátu hnutí STAN, kde má větší množství voličů pozitivní vazbu k Pirátům. Dalším zajímavým postřehem může být poměrně vysoké množství voličů, kteří mají pozitivní vazbu k jiné než volené straně. Strany, které mají poměrně vysoké zastoupení voličů s pozitivní vazbou k nim v elektorátu jiné strany, bychom mohli považovat za přirozené partnery z hlediska voličů. Oporou tomuto tvrzení může být fakt, že strany, které kandidovaly ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021 v rámci předvolebních koalic SPOLU (ODS+TOP 09+KDU-ČSL) a koalice Pirátů a STAN, disponují v rámci svých elektorátů značným

množstvím voličů, kteří mají pozitivní vazby ke zbylým koaličním partnerům. Následující tabulka naopak zachycuje negativní vazby.

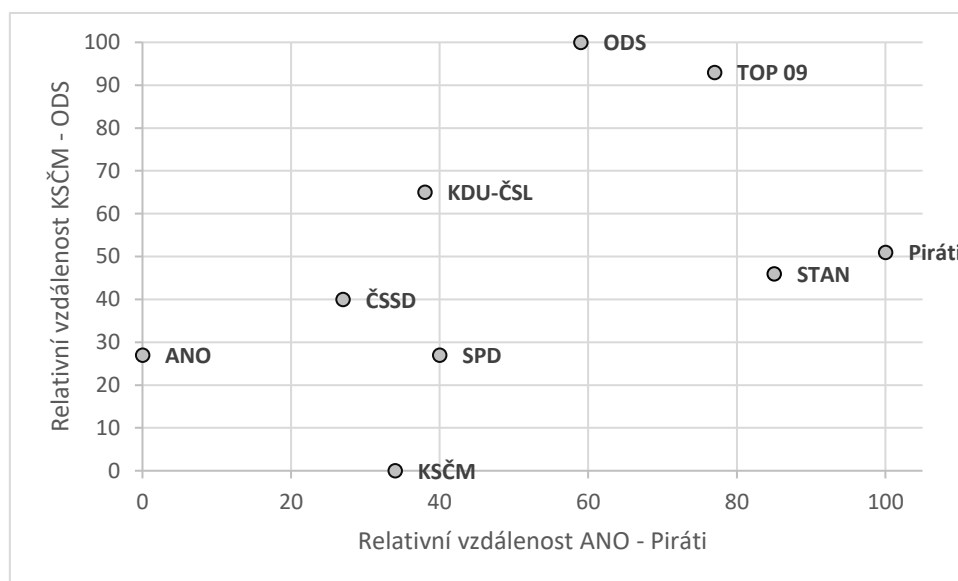
Tabulka 2: Negativní vazby k vybraným stranám v rámci elektorátů (Množství negativních vazeb ke straně)

		Množství negativních vazeb ke straně								
		ANO	Piráti	TOP 09	STAN	ODS	SPD	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL
Elektoráty	ANO	1	41	21	25	36	14	9	12	9
	Piráti	18	0	2	3	11	13	8	20	4
	TOP 09	3	1	0	1	0	1	1	2	0
	STAN	7	1	4	0	3	4	1	5	1
	ODS	11	8	1	5	3	11	8	11	0
	SPD	6	7	7	7	8	1	2	6	2
	KSČM	5	10	6	7	8	5	0	7	5
	ČSSD	5	10	12	7	8	6	5	2	6
	KDU-ČSL	1	2	0	0	1	1	1	3	0

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=207

Při prvním pohledu na tabulku negativních vazeb je patrné, že v rámci elektorátu jedné strany se identifikují voliči negativně vůči většímu množství stran. Strany, ke kterým chová většina voličů negativní vazbu, bychom mohli z pohledu voličů označit jako přirozené rivaly volené strany. V porovnání s pozitivními vazbami z předchozí tabulky nezbyvá než konstatovat, že se ve vzorku objevuje výrazně více negativních vazeb, přesně 509 ku 193, a zároveň jsou hodnoty v rámci jednotlivých elektorátů více rozptýlené mezi jednotlivé strany.

Mapa 1: Mapa relativních vzdáleností elektorátů (na základě negativních vazeb voličů, v procentech)

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=207

Na základě naměřených hodnot stranické identifikace bylo též možné vytvořit mapu relativních vzdáleností elektorátů vybraných devíti stran. Čím blíže k sobě v tomto zobrazení leží body znázorňující strany, tím přijatelnější je druhá strana pro voliče. Za povšimnutí stojí osamělá pozice hnutí ANO, která je zapříčiněná velkým množstvím negativních vazeb jeho voličů k většině ostatních stran, čímž jsou přirození partneři odpuzováni. V ostatních případech vazby voličů působí na vytváření skupin, ve kterých jednotlivé strany mohou lépe vzdorovat přirozeným rivalům. Zajímavá je i následující tabulka naměřených hodnot pro nevoliče a nerozhodnuté voliče.

Tabulka 3: Positivní a negativní vazby nevoličů a nerozhodnutých k vybraným stranám (Množství vazeb ke straně)

	Množství vazeb ke straně								
	ANO	Piráti	TOP 09	STAN	ODS	SPD	KSČM	ČSSD	KDU-ČSL
positivní vazby	4	7	1	2	2	3	0	1	0
negativní vazby	31	24	20	26	36	32	9	36	8

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=123

Z dat naměřených pro nerozhodnuté voliče a nevoliče je patrné, že ke všem z devíti vybraných stran zcela převažují negativní vazby. Dokonce je negativních vazeb nevoličů a nerozhodnutých voličů desetkrát více, než vazeb pozitivních. Z hlediska hypotézy H1, tedy že **nevoliči dosahují**

nižších vývojových stádií stranické identifikace než voliči, vypadají naměřené hodnoty prozatím slibně, nicméně je třeba H1 důkladně otestovat.

Dalším krokem byl test statistické významnosti, v tomto případě dvouvýběrový párový t-test na střední hodnotu. Tento t-test byl proveden pomocí sady *analytic tools* v rámci aplikace Microsoft Excel. Výstup tohoto t-testu je zachycen v následující tabulce.

Tabulka 4: Výstup dvouvýběrového párového t-testu na střední hodnotu (Index vývojového stádia označuje index vývojového stádia stranické identifikace, index účasti ve volbách označuje index hypotetické účasti ve volbách)

Dvouvýběrový párový t-test na střední hodnotu		
	Index vývojového stádia	Index účasti ve volbách
Stř. hodnota	1,272486772	0,674603175
Rozptyl	0,670912102	0,220095996
Pozorování	378	378
Pears. korelace	0,362501957	
Hyp. rozdíl stř. hodnot	0	
Rozdíl	377	
t Stat	14,85393947	
P(T<=t) (1)	6,43322E-40	
t krit (1)	1,648905466	
P(T<=t) (2)	1,28664E-39	
t krit (2)	1,966276388	

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=378

Pro účely této práce jsou nejpodstatnější řádky obsahující hodnoty P, tedy čtvrtý řádek od konce a druhý řádek od konce. Vzhledem k tomu, že hodnoty P obou souborů jsou nižší než pětiprocentní hladina významnosti, můžeme konstatovat, že použitý vzorek je statisticky významný.

Na základě potvrzení statistické významnosti použitého vzorku dat na základě t-testu můžeme přejít k elementární analýze dat, na základě které se hypotézu H1 buď podaří potvrdit, nebo vyvrátit. Vzhledem ke znění H1, tedy že **nevůli dosahují nižších vývojových stádií stranické identifikace než voliči**, bylo nutné zaměřit se zvlášť na skupinu voličů a skupinu

nevoličů a nerozhodnutých, jelikož nebylo možné na základě dat nevoliče a nerozhodnuté od sebe odlišit. V následující tabulce jsou zachyceny výsledky této elementární analýzy.

Tabulka 5: Zastoupení vývojových stádií mezi voliči a nevoliči (v procentech)

	Vývojová stádia stranické identifikace			
	1	2	3	4
voliči	9%	40%	44%	7%
nevoliči	34%	52%	9%	5%

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=378

Na základě této tabulky je patrné, že 86 % nevoličů dosáhlo prvního nebo druhého stádia, což jsou obě stádia bez pozitivních vazeb ke stranám. U voličů dosáhlo 84 % druhého nebo třetího stádia, což jsou obě stádia, která doprovází negativní vazby. Hlavní rozdíl mezi voliči a nevoliči spočívá ve stádiích, kdy jsou vytvořeny pozitivní vazby, konkrétně 51 % voličů má pozitivní vazbu k některé ze stran a pouze pro 14 % nevoličů platí totéž. V tento moment je také třeba si uvědomit, že v rámci skupiny nevoličů je i skupina nerozhodnutých, u kterých je možné, že jí náleží většina pozitivních vazeb v rámci skupiny. Bohužel to z použitých dat nezjistíme. Nicméně trend je zřejmý, pozitivní identifikace představuje významnější faktor ve volbě strany než identifikace negativní.

Druhý rozdíl mezi voliči a nevoliči spočívá v tom, že pouze 9 % voličů postrádá vazby ke stranám, kdežto u nevoličů tomuto stavu odpovídá 34 %. Tím pádem je neexistence jakékoliv vazby ke straně významným faktorem při rozhodnutí nevolit. Devíti procentní menšinu voličů, kteří nemají vazby ke stranám a přesto by šli volit, si můžeme vysvětlit následujícími způsoby. Zaprvé se může jednat o voliče stran, které se neobjevily ve výčtu devíti vybraných stran, ke kterým se v rámci výzkumu podařilo získat data. Zadruhé se může jednat o voliče předvolebních koalic v rámci voleb do Poslanecké sněmovny 2021, kteří v rámci dat CVVM nevyjádřili preferenci k některé ze stran ve volené koalici. Zatřetí se zkrátka může jednat o čistě racionálně uvažujícího voliče, který si vazby ke stranám nevytváří. Negativní vazby sami o sobě nemají na volební účast takový vliv, sice 84 % voličů má negativní vazby, ale to samé platí i pro 61 % nevoličů. Aby bylo možné vliv negativních vazeb na volební účast zhodnotit, je třeba se na celý problém podívat z jiné perspektivy. To umožňuje následující tabulka.

Tabulka 6: Rozložení voličů a nevoličů na vývojová stádia stranické identifikace (v procentech)

	Vývojová stádia stranické identifikace			
	1	2	3	4
voliči	36%	61%	91%	74%
nevoliči	64%	39%	9%	26%

Zdroj: Vlastní výpočty na základě dat CVVM, N=378

Na základě této tabulky se nejvíe vliv neexistence vazeb ke stranám na volební neúčast tak zřejmým. Naopak je zřetelněji vidět možný vliv existence negativních vazeb na volební účast. Nutno podotknout, že není zdaleka tak silný jako vliv pozitivních vazeb. Pouze vliv pozitivních vazeb se zdá být zřejmý. V případě neexistence vazeb ke stranám, či pouze negativních vazeb ke stranám, se zdá být pravděpodobnější, že do hry vstupují další faktory, které ovlivňují účast voliče ve volbách.

Závěr

Nyní nastal čas vrátit se k hlavní výzkumné otázce, tedy: **Jaký vliv mají pozitivní a negativní stranická identifikace na účast českých voličů ve volbách?** Na základě v rámci této práce provedené elementární analýzy bylo zjištěno, že větší vliv na účast ve volbách má pozitivní stranická identifikace oproti negativní stranické identifikaci, která je ve většině případů (61 %) zastoupena i mezi nevoliči. Jako velice pravděpodobné se jeví také vysvětlení, že naopak neexistence jakýchkoliv vazeb ke stranám přispívá neúčasti ve volbách. Typy stranické identifikace je tedy možné seřadit podle vlivu na volební účast. Vliv pozitivní stranické identifikace je zřejmý a pozitivní stranická identifikace ovlivňuje voliče ve prospěch účasti ve volbách. O negativní stranické identifikaci lze říct, že účast voliče ve volbách nevyklučuje, ale sama o sobě není spouštěčem volební účasti. Voliče, který má negativní vazby ke stranám, pohání k volbám buď zároveň existující pozitivní vazba, či jiný faktor nesouvisející se stranickou identifikací. Ani neexistence vazeb ke stranám nevyklučuje účast voliče ve volbách, ale na druhou stranu se jeví obtížnější voliče, který nemá vazbu k žádné ze stran, k účasti ve volbách motivovat.

Výsledky analýzy v rámci této práce odporují domněnkám mnoha výzkumníků zabývajících se stranickou identifikací v postkomunistických zemích během devadesátých let, že by negativní stranická identifikace v postkomunistických zemích mohla představovat významnější zdroj motivace než identifikace pozitivní (Rose, Mishler 1998: 221). Každopádně může to i znamenat pouze to, že v ČR během uplynulých dvaceti čtyř let došlo k významnému posunu. Na druhou stranu se ale opět potvrdily závěry předešlých výzkumů stranické identifikace v ČR, že se v ČR více voličů identifikuje se stranami negativně než pozitivně (Lyons 2012: 145; Lyons, Linek 2007: 150-151). V rámci této práce použitého vzorku dat bylo naměřeno čtyřikrát více vazeb negativních než pozitivních. U nevoličů a nerozhodnutých voličů byl tento rozdíl ještě markantnější, desetkrát více negativních vazeb než pozitivních.

Použitá literatura

CAMPBELL, Angus. *The American voter*. Chicago: University of Chicago Press, 1960, 573s. ISBN 0-226-09254-2.

DALTON, Russel J, Steven WELDON. Partisanship and Party System Institutionalization in *Party Politics*, 2007, Vol. 13, No. 2: 179-196.

LYONS, Pat, Lukáš LINEK in *Voliči a volby 2006*. 1. vydání. Kapitola 8. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. 234 s. 147-176. ISBN 978-80-7330-126-2.

LYONS, Pat in *Voliči a volby 2010*. 1. vydání. Kapitola 7. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012. 254 s. 132-151. ISBN 978-80-7419-110-7.

LINEK, Lukáš. Jak měřit stranickou identifikaci in *Data a výzkum*, 2009, Vol. 3, No. 2: 187-210.

MAYER, Sabrina. *How Multiple Party Identifications Shape the Voters' Political World*. Mainz: 2013. 20 s. SSRN 2384505.

MAYER, Sabrina. *Negative Party Identifications as Out-Group Perceptions in Multi-Party Systems – How do they affect vote choice?* Mainz: 2015. 20 s. SSRN 2727756.

ÖNNUDÓTTIR, Eva H, Ólafur Þ. HARÐARSON in *Research Handbook on Political Partisanship*. 1. vydání. Kapitola 12. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2020. 381 s. 167-176. ISBN 978-17-8811-198-7.

ROSE, Richard, William MISHLER. Negative and Positive Party Identification in Post-Communist Countries in *Electoral Studies*, 1998, Vol. 17, No. 2: 217-234.

THOMASSEN, Jacques J. A. in *Party identification and beyond: representations of voting and party competition*. 1. vydání. Kapitola 3. London: Wiley, 1976. 426 s. 63-80. ISBN 978-04-7101-355-6.

VLACHOVÁ, Klára. Dynamika pozitivní a negativní stranické identifikace v České republice in *Sociologický časopis*, 2003, Vol. 39, No. 4: 487-508.

VLACHOVÁ, Klára in *Voliči a volby 2010*. 1. vydání. Kapitola 3. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR, 2012. 254 s. 49-62. ISBN 978-80-7419-110-7.